

Мовчання Бога чи глухота людини?

ЮЛІЯ КАРПИЦЬКА

1 КВІТНЯ 2020

Відколи звук став звичною частиною кінематографу, тиша й мовчання набули у фільмах філософського сенсу. Ітися може про зовсім різні форми мовчання: фізіологічну німоту, як у фільмі «Плем'я», духовну практику, як у «Великій тиші», або спосіб виживання, як у «Мовчанні» Джона Леонетті. У «Мовчанні» Мартіна Скорсезе мовчання, на перший погляд, навіть не здається головною темою, адже режисер зачіпає одразу кілька серйозних філософських і теологічних питань. Зрештою, часто увага глядача зосереджується на тій проблемі, яка йому ближча та важливіша, а не на тому, «що хотів сказати автор».

Кадр з фільму "Мовчання", 2016 рік.

Проте Скорсезе добре розуміє закони кінематографії, і саме тому, попри певну поліфонічність, стрічка не розпадається на окремі ідеї, а залишається єдиним твором. Якісна голівудська драматургія дозволяє дивитися фільм із емоційно й інтелектуально складною фабулою та за дві з половиною години жодного разу не позіхнути. Для режисера такого рівня має значення кожна деталь, а тим більше назва, яка, очевидно, не просто відрізняє одну стрічку від іншої, а підкреслює стиль, настрій і темп, допомагає зрозуміти глибинний зміст і надати фільму певного відтінку. Скорсезе, свідомо залишивши оригінальну назву роману Шюсаку Ендо, за яким знято «Мовчання», дає зрозуміти, що саме мовчання є центральним персонажем фільму. Рецензії на цей фільм часто зосереджуються на мучеництві або на значенні матеріальних і духовних проявів віри, але було б неправильно ігнорувати підказки, які залишили його творці. Тож про що йдеться в «Мовчанні»?

1640 року двоє португальських єзуїтів – Гарупе й Родріґес – прибувають до Японії на пошуки свого співбрата й духовного керівника отця Феррейри, про якого ходили чутки, що він зрікся християнства, одружився з японкою та перейняв місцеві звичаї. Це були нелегкі часи для японських християн, коли місіонерів убивали, а вірян переслідували, катували та страчували за відмову зректися Христа. Гарупе й Родріґес знаходять цілі поселення християн, що живуть у підпіллі вже багато років. Священники перебувають у спільноті, служать, проповідують і сповідають, а згодом розділяються, щоб охопити більше селищ. Проте їх доволі швидко викриває та ув'язнює місцева інквізиція.

Японська влада вигадала цікавий спосіб перевірки християн: кожному, кого запідозрювали у сповіданні християнства, пропонували просто наступити на табличку із зображенням Христа. Це називали «коробу» – «зречення». Тодішня японська культура вважала матеріальні зображення божественного чимось на кшталт амулетів, що мали не просто символічне значення, а майже магичне. Тому цей жест був не «суто формальністю», як сказав інквізитор Родріґесу, а виявом віри тут і зараз. Скорсезе тонко показує різницю світоглядів: те, що для європейця духовна зрада через матеріальний знак, для японця – практично матеріальний злочин.

Катування та страти також були добре продумані й демонстрували розуміння психології та фантазію японських інквізиторів. У фільмі зображено три види страти: спалювання, топіння в океані й підвішування над ямою, у яку через невеличкий надріз на шиї скрапувала кров, – тобто смерть від вогню, води і землі. Це перегукується з традиційними віруваннями японців, для яких природні стихії пов'язані з божествами.

Тимчасом як місцевим християнам погрожували стратою, якщо вони відмовляться від ритуалу зречення, з місіонерами вчиняли хитріше – і жорстокіше. Влада швидко зрозуміла, що більшість місіонерів радо йде на мученицьку смерть, стаючи прикладом для послідовників. Тож священникам ставили ультиматум: вони мали вчинити «коробу» або на їхніх очах повільно вбивали селян, упійманих на сповідунні християнства. Свого часу цей ритуал пройшов Феррейра, після чого став поважним членом японського суспільства. Гарупе, відмовившись зректись, сам утопився разом із християнами, яких страчували через нього. На Родрігеса теж чекає це випробування. «Ціна твоєї слави – їхні страждання», – каже йому інквізитор.

Щойно Родрігес прибуває до Японії, стає зрозуміло, що він переживає екзистенційну кризу. Ми бачимо, як у нього поступово виникають сумніви й вагання, як реальні страждання людей і постійна небезпека надломлюють його. Священник виголошує піднесені промови про віру й істину в дискусіях із інквізитором, проте, повертаючись до в'язниці, досвідчує мовчання Бога. Не почувши відповіді на молитви, герой парадоксально впадає в гординю, уявляючи себе на місці Христа в Гетсиманському саду, і відчуває жалощі до себе: він прагнув героїчної смерті, а отримав складну моральну дилему.

Під час ритуалу «коробу» Родрігес уперше чує голос Бога, який каже: «Зроби це, наступи». Це мить смирення й відмови від мученицьких амбіцій – адже те, що він переживав раніше, насправді було не мовчанням Бога, а його, Родрігеса, глухотою. Зрозумівши це, він замовкає сам. Ідучи стопами Феррейри, колишній єзуїт так само починає жити за японськими звичаями й більше ні проповідує, ні говорить про Бога, ні молиться. Проте в цьому мовчанні він віднаходить у собі священника та знов чує голос Бога завдяки селянинові Кичіджіру, до якого за постійні відступництва колись відчував огиду. Побачивши страждання цього грішника й відповівши на них милосердям і любов'ю, Родрігес і для себе відкриває любов Бога.

У «Мовчанні» Скорсезе не пропонує легких відповідей на складні запитання й не боїться нерозв'язаних дилем. Чи може людина мовчати, коли бачить страждання? Чи досвід «мовчання» Бога – це не результат побожного егоїзму? Які плоди приносить мовчання? У випадку Родрігеса справжній плід ми бачимо, коли дружина таємно підкладає до його труни невеличкий заборонений амулет – розп'яття, яке жевріє, наче іскра.

/home/kairosbo/verbum.com.ua/www/wp-includes/post-template.php on line **284**